

Alig múltak el a szarvasbögés izgalmas napjai, októberben máris második nagyvadunk, a dám barcogására készülhettünk.

A dám vadászat jóval kisebb népszerűségnek örvend – különösen a külföldi bérvadászok körében –, ezért a szakmai érdeklődés is viszonylag szűk körre korlátozódik. Ezt bizonyítja, hogy magyar nyelven a dámról mindössze egy szakkönyv jelent meg (két kiadásban) *Szabolcs József* elismert dámszakértő tollából.

Hogy miért van ez így, arra talán a legfőbb magyarázat, hogy a békés, szelíd természetű dámat ősidők óta a kertek, parkok lakójaként tartják szerte a világban. Hazánkban sem bizonyítottan őshonos, valószínűleg a rómaiak hozták be Pannóniába. Olyan jól tűri a fogságot, hogy akár futballpályányi területen is tartható, mint ahogy azt napjainkban is láthatjuk Ausztria-szerte.

Aki azonban igazán ismeri, az tudja, hogy a szabad területen élő dám „igazi vad”. Látása és óvatossága a zergéével vetekszik. Az eltűnés művésze, ezért cserkelő vadászata egyedülálló élményt nyújt még akkor is, ha mozgása nem olyan impozáns, és üzekedési hangja nem annyira tekintélyes, mint a gímibikáé. Véleményem szerint, ha a gím az erdők daliás királya, akkor a dám délceg hercege.

Lapátos agancsa értékes trófeát jelent, és a vadászszoba díszé.

A tehetős vadászok hazánkban zsákmányolhatják Európa legjobb trófeáit. Gyulaj még ma is a

dám vadászok „Mekkája”. Világhírét megalapozta, hogy 1977-ig a világranglista első 16 helyét Gyulajban ejtett bika agancsa foglalta el. Miután a gyulaji terület nagy részét bekerítették, és sok élő dámat adtak el az ország más területeire, sőt a környező országokba is, megváltozott a ranglista. Az abszolút világbelső trófeát Hajdú-Bihar megyében, Gúthon zsákmányolták (1. kép). A 2. és 3. helyet Csehországban elejtett – gyulaji vérből származó – agancs foglalta el.

Dámbarcogás

A dámagancs élő állaton történő elbírálása nagy gyakorlatot kíván, és a helyi állomány alapos ismerete nélkül nagyon nehéz feladat. A lapátok mérhetetlen formagazdagsága még a leggyakorlottabb szakembert is megtévesztheti. A nemzetközi bírálati képlet is ennek megfelelően bonyolult. Pl. a méretek alapján elért pontérték 10–20%-át tehetik ki a levonásra kerülő hibapontok. A szárhossz és lapátszélesség méretének felvételi helye a szerkezettől függően változik (1. ábra).

E rövid ismertetésben lehetetlen feladat minden részletre kitérni, ezért néhány példa bemutatásával kívánok a dám vadászathoz – különösen a kezdő vadászok részére – segítséget adni.

Mindenekelőtt nézzük, mit ír elő a 30/1997. (IV. 30.) FM-rendelet melléklete:

Dámbika: fiatal 4 éves korig,

A főbb értékmérők szerepe és megítélése az életkor függvényében

Minősítés	Bika kora év (fetrakás)	Szemág (jelleg)	Lapáthossz/szélesség (cm)	Tömeg/pont (kg) (IP)	Lapát jellege	
-1	2	-	-	-	szabályos, 10 cm-es, csapos	
	(1.)	-	-	-	szabályos, elágazó, ellaposodó, pudvás	
	3-4	van	-	-	szabályos, zárt, csipkézett lapát	
	(2.-3.)	van	25	12	szabályos, zárt, jól csipkézett lapát	
	5-6	van	25	13	szabályos, zárt, jól csipkézett lapát	
-2	2	-	-	-	szabályos, 15 cm-es, csapos	
	(1.)	-	-	-	szabályos, 30 cm szár, kanalas, elágazó, pudvás	
	3-4	jó	-	-	szabályos, zárt, egyenletesen csipkézett lapát	
	(2.-3.)	jó	30	14	szabályos, zárt, egyenletesen csipkézett lapát	
	5-6	20 cm	35	15	3 170	szabályos, zárt, erősen csipkézett lapát
-3	2	-	-	-	szabályos, 20 cm-es, csapos	
	(1.)	-	-	-	szabályos, 45 cm szár, kanalas, elágazó, pudvás	
	3-4	(harmadiktól)	-	-	szabályos, zárt, egyenletesen csipkézett lapát	
	(2.-3.)	15 cm	35	15	2,5 160	szabályos, zárt, erősen csipkézett lapát
	5-6	20 cm	35	15	3,5 180	szabályos, zárt, erősen csipkézett lapát

Minden idők legerősebb dámagancsa szabad területről. Az elejtés helye: Gúth (Hajdú-Bihar megye), ideje: 1991, tömege: 6,3 kg nagykoponyával, lefőzés után 24 órával. CIC pont: 233, 11.

Másodfűves bika jó csapos agancsal. Kimélenő.

Középkorú, reményteljes bikák, hosszú, szabályos agancsokkal. Mind a három kimélenő.

Középkorú bika hosszú, jó terpesztésű agancsal. Még kimélenő.

Azonos korú, 9-10 éves bikák. A bal oldali aranyérmes, a kulmináció csúcsán lévő, erőteljes, hosszú, széles lapátokkal, gyenge csipkézettel, egyenes, rövid szemágakkal. Elejthető. A jobb oldali jó terpesztésű, V-formájú agancssal, hosszú szemágakkal. Oldalról nem ítélnél meg teljesen.

Őreg bika selejt, felemás, gyenge, torz agancsal. Jó lelövés.

Elejthető ill. jó lelövések

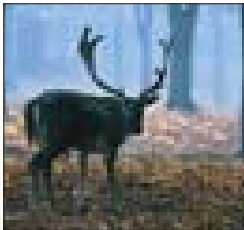
Gyulaj legerősebb agancsa. Világrekord volt 1973-ban. Súlya: 4,44 kg, CIC-pontszáma: 220,31.

Golyóérett bika terítéken, aranyérmes agancssal

Öreg bika hanyatló agancssal

Golyóérett bika vastag agancssal

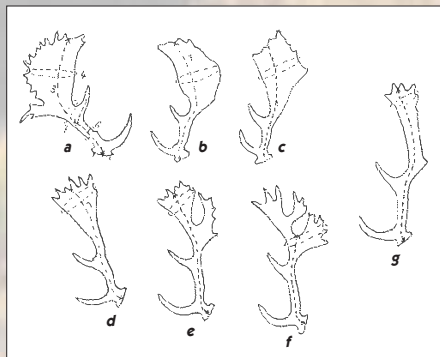

középkorú 9 éves korig, öreg 12 éves korig, hanyatló 12 éves kor fölött. Golyóérettségi kora 10 év. Golyóérettnek minősül minden, legalább 10 éves dámbika, amelynek agancsa közel szimmetrikus,

legalább 30 cm hosszú és 14 cm széles, zárt lapáttal rendelkezik, amely körben csipkézett. Tömege eléri a 3 kg-ot, IP pontértéke meghaladja a 165,00 pontot. A kiemelten kezelt állományok

1. ábra. Különböző lapátalakulások és eltérő nézetfelvételi helyek

a) Ideális, szabályos, zárt lapát egyenletes, szép csipkézettel; b) Hasasodó, „hal alakú”, csipke nélküli, nem szép forma; c) Négyyszög alakú, „káró” formájú, nem kívánatos; d) Háromszög alakú, nem kívánatos, lapát formájú; e) Öblösödő, „hasadó” lapát, 5 éves kortól már lelövendő; f) Szabdalt, elágazó lapát, 5 éves kortól lelövendő; g) Lapát nélküli, kard formájú, minden esetben lelövendő

Háttérkép: Haszon Gábor

Öreg bika keskeny lapáttal

Páratlan teríték Gyulajból: öt kiváló, aranyérmes agancs

Öreg bika még barkában levő, „hasadó” lapáttal

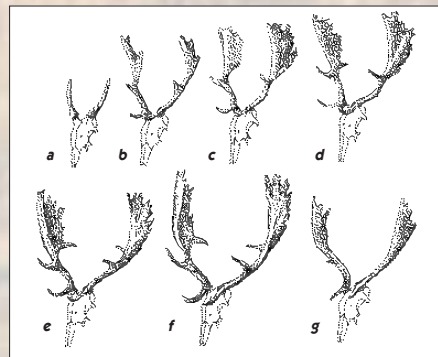
Eredményes vadászat után hazafelé

esetében külön minőségi előírást lehet alkalmazni, a golyóérettségi kort 12 évben, a tömeg alsó határát 3,5 kg-ban megállapítani (Táblázat: dámszarvas).

Az első agancs – a gim-szarvaséhoz hasonlóan – a második életévben, a nyár derekára fejlődik ki, és a barkát augusztus végére tisztítja le róla. Ez lehet hegyes végű, világos színű „nyárs” vagy tompa, pudvás végű, sötétebb színű „csap”. Az alsó része gyöngyözött, de koszorú soha nem fejlődik ki rajta. Ha a hossza eléri vagy meghaladja a 20 cm-t, viselője kiváló érvonalat képvisel.

2. ábra. Jó képességű bikák agancsfejlesztése 2–14 éves korig

a) Csapos v. nyársas; b) Kanalas, 3 éves; c) Kislapátos, 4 éves; d) Lapátos, 5–8 éves; e) Golyóérett, 9–10 éves; f) Öreg, 11–13 éves, kiváló, golyóérett; g) Túlkoros, hanyatló, 14 éves v. több

Nem lőhető

Fiatal bika második, reményteljes agancssal

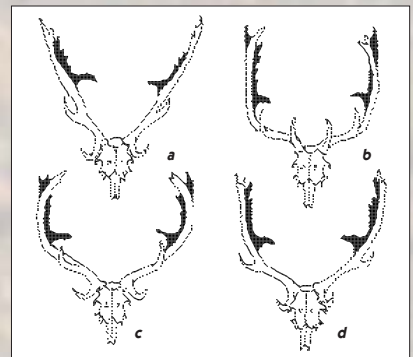
Az 5 cm-nél rövidebb csaposokat kiemelhetjük az állományból.

A következő év májusában – tehát két éves korára – a bika elveszi az első agancsát, és napokon belül már fejleszti a másodikát, amelyet szeptemberre tisztít le. Ezen az agancson már van koszorú, amely fölött közvetlenül a szemág és felettebb a középpág található. E fölött ellaposodik a szár, és elágazhat két, esetleg több, ellaposodó, pudvás végű ágra. A kiváló egyedek agancsa elérheti a 40 cm szárhosszat. Ebben a korban az agancsról még nem állapítható meg az esetleges fejlődési rendellenesség, trófeaértéket még nem képvisel, tehát csak egészségügyi ok indokolhatja a lelövést.

A következő év májusában veszi el a bika a második agancsát, és megkezdheti a harmadik agancs fejlesztését, amelyet augusztus végén tisztít le. Ezen az agancson már körben egyenletesen szép a koszorú, erőteljes a szemág, és a középpág is eléri a 10–15 cm hosszát. A középpág fölött már határozottan ellaposodik a szár, kis lapát fejlődik, több ág véggel. Ezt a formát nevezi a vadásznyelv „kanalas”-nak.

3. ábra. Agancstípusok a szárak vonala alapján

a) V formájú; b) U formájú; c) szív formájú; d) kosaras

Rendellenes és érmes agancsok, helyes lelövés

Tösrélülés következtében fejlődött kettős szárú agancstorzó

Erős lapátok, Valakú horpadással

Tipikus selejt, szabdalt lapátos trófea

Rövid, háromszögletű lapát

Szépén csipkézett, aranyérmes trófea

A jó selejtetés eredménye: egy felemás, szabdalt agancsú, középkorú bika elejtése

Hosszú szárú, aranyérmes gyulaji trófea

Ritka, különlegesen robusztus, aranyérmes békési lapát, jégággal és elágazó középággal

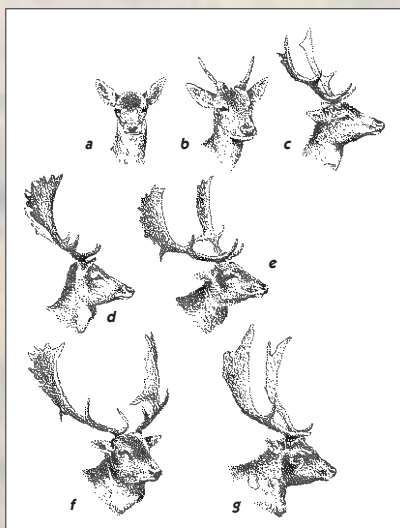
Aranyérmes trófea szabályos, nagys erős, széles lapátokkal

Kapitális, aranyérmes trófea, „háromszögletű” lapáttal

A negyedik agancs az előző évihez hasonlóan fejlődik, jó koszorúval, 20 cm-t meghaladó szemággal, és a középag fölött határozott

4. ábra. A fejforma, tekintet és nyakvastagság változása a korról

a) borjú; b) spiszter (nyársas); c) 3 éves, kanalas; d) 4–5 éves, fiatal; e) 6–9 éves, középkorú; f) 10–12 éves, öreg; g) túlkoros, hanyatló

zárt lapáttal, amelynek első éle előreívelt, a hátsó élén több kisebb-nagyobb ággal. Ezeket hívjuk „csipkének”. A lapát alsó élén fejlődő első, egyenesen kinövő hátsó ágat nevezzük „sarkantyúnak”. Az 5 éves däm agancsáról már megítélhető, hogy milyen minőségű agancsot várhatunk tőle a későbbiekben. A jól látható eltérések, például felemás szárhossz, szabdalt lapátalakulás esetén már kiemelhetjük az állományból. A megítélésnél nagy figyelemmel kell eljárni, mivel szemből nézve csak az agancs típusát, illetve terpesztését tudjuk megítélni. Mindkét lapátot oldalról is el kell bírálni, mielőtt döntünk a lövésről! A

számátalan formavariáció mellett, a kétoldali lapátok között olyan eltérés lehet, mintha nem is ugyanarról az egyedről származna (l. az 1., 2., 3. ábrát).

6 éves korban a csontozat növekedése befejeződik, kialakul a végleges testnagyság. A testforma a korról, a kondíció függvényében változik.

Az agancs jellege és nagysága alapján, 5 éves kortól kezdve, az egyed korát megítélni szinte lehetetlen. A testforma alapján történő korbecslés hasonló a gímszarvaséhoz, de a korkülönbséget mutató eltérések nem olyan szembetűnők. A hátvonal változása sem kifejezett, soha sem púposodik fel, mint a gímen. A fiatal bika nyaka vékony, amely a korról vastagszik, és a középkorú bikaké – szemből nézve középtájon – kidudorodik, „felfújtnak” hat. A vén bika nyaka petyhüdt, „száraz” és vékonyodik.

idősebb a bika, annál „álmossabb” a tekintete, mivel a felső szemhéja – vesztívén rugalmasságából – sosem nyílik fel egészen (4. ábra).

Az elvénült bikák már nem állnak be a rudliba, keveset mozognak, hanyatló agancsukról eltűnik a csipkézet, a lapát éle pudvássá, töredezetté válik, néha nyársasra rak vissza. Az a különbség az első agancshoz képest, hogy van koszorúja.

Végezetül szólni kell a súlybecslésről. Bár a pontozáskor a legjobb agancs tömegére is csak 5–8% pontérték jut, a bérvadászattáznál a legfőbb szerepe a súlynak van. Még az állomány átlagminőségét kiválóan ismerő szakember is nagyot tévedhet, ha elhamarkodottan dönt, és nem bírálja el külön-külön mindkét oldali lapátot, vagy nem veszi szemügyre a lapátvastagságot és a különböző rendellenes kinövéseket, mint például a belső oldalon kinövő csipkéket, az ún. „cápa fogakat”, ami a súly nagymértékben megnöveli.

A hazai däm populációk egymással nem keverednek, így alakult ki a Tolna megyei és a Békés megyei jelleg. A Gyulajon ejtett dämök agancsára jellemző a vékony száron ülő, hosszú, széles, de vékony, ún. „papírlapát”, így tömege a többi érték mérőhöz viszonyítva kicsi. A Sarkadremete környékén élő dämök agancsára jellemző a vastag szár és a rövid, vaskos lapát. A pontrendszer hiányosságának köszönhető, hogy a sok formahibával rendelkező, nehéz agancsok sokszor kevesebb pontértéket érnek el, mint a szabályos, de könnyű trófeák.

A nemzetközi gyakorlatban a bírálathoz kizártnak minden olyan trófeát, amelynek két fő érték mérője hiányzik, azaz vagy a két szemág, vagy a két középag, vagy egy szem- és egy középag. Ez arra az esetre vonatkozik, ha egyértelműen megállapítható, hogy nem letört, hanem egyáltalán nem is nőtt.

Szidnai László

Kitüntetés

Augusztus 20-a alkalmából, dr. Torgyán József Földművelésügyi és Vidékfejlesztési miniszter a tudományban, az oktatásban és a gyakorlatban évtizedeken keresztül kiemelkedően végzett tevékenységükért a legnagyobb szakmai elismerést, a „PRO SILVA HUNGARIAE” kitüntetést és emlékérmeket adta át dr. Kárpáti Lászlónak, a Fertőd-Hansági Nemzeti Park igazgatójának, dr. Márkus László ny. egyetem tanárának, és Szidnai Lászlónak, az Országos Trófeabíráló Bizottság ny. elnökének.

